

JURIDICAL SCIENCES

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПІДСТАВ ДЛЯ ЗМІНИ УМОВ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ІЗОЛЯЦІЇ ТА ПОЛІПШЕННЯ УМОВ ТРИМАННЯ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Гриценко О.А.

Одеський державний університет внутрішніх справ, професор кафедри

Меркулова В.О.

Одеський державний університет внутрішніх справ, професор кафедри

SOME PROBLEMS OF THE CURRENT LEGISLATION REGARDING THE GROUNDS FOR CHANGING THE CONDITIONS OF DETENTION OF PRISONERS IN ISOLATION AND IMPROVING THE CONDITIONS OF DETENTION IN PRISONS

Hrytenko O.,

Odessa State University of Internal Affairs, Professor of the Department

Merkulova V.

Odessa State University of Internal Affairs, Professor of the Department

АНОТАЦІЯ

У статті встановлено окремі правові норми, які містять положення щодо підстав для зміни умов тримання засуджених в умовах ізоляції, а також для поліпшення умов тримання в місцях позбавлення волі лише на підставі оцінки поведінки та ставлення до праці. Здійснюється аналіз змісту та співвідносності розглядаємих норм КВК України, на підставі якого доводиться те, що не існує чіткої системи та взаємозв'язку між відповідними правовими положеннями, що регулюють сферу застосування заходів заохочення, а отже доцільним є законодавче формулювання відповідних положень не відповідно до конкретної сфери кримінально-виконавчих відносин, а відповідно до етапів (строку) відбування призначеного судом покарання. Пропонується виокремлення глави, яка б була присвячена порядку застосування прогресивної системи виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі, що відтворювала б позитивні та негативні зміни в умовах відбування покарання залежно від відбутого терміну та поведінки засуджених; необхідність перегляду деяких існуючих норм в КВК України; сформування самостійних (самодостатніх) за змістом та сутністю статей, положення яких мають стати суттєвою складовою у порядку реалізації такої форми прогресивної системи як зміна умов тримання засуджених в межах однієї колонії.

ABSTRACT

The article establishes separate legal rules containing provisions on the grounds for changing the conditions of detention of prisoners in conditions of isolation, as well as for improving the conditions of detention in prisons only on the basis of the assessment of behavior and attitudes to work. The content and correlation of the considered norms of the Criminal Enforcement Code of Ukraine are analyzed, on the basis of which it is proved that there is no clear system and interrelation between the relevant legal provisions governing the scope of the promotion measures, and therefore it is expedient that the legislative formulations of the relevant provisions are not in accordance with specific sphere of criminal-executive relations, and in accordance with the stages (terms) of serving the court appointed rendering. It is proposed to allocate a chapter which would be devoted to the procedure of applying a progressive system of execution (serving) of punishment in the form of imprisonment, which would reproduce the positive and negative changes in the conditions of serving the sentence, depending on the time served and the behavior of the convicted; the need to revise some existing rules in the Criminal Code of Ukraine; formation of independent (self-sufficient) content and substance of the articles, the provisions of which should become an essential component in order to implement such a form of progressive system as changing the conditions of detention within a single colony.

Ключові слова: засуджені, заохочення, покарання, позбавлення волі, поліпшені умови, прогресивна система, стимулювання, тримання.

Keywords: convicts, rewards, punishment, imprisonment, improved conditions, progressive system, incentives, detention.

Дослідження історичних аспектів нормативного забезпечення запобігання пенітенціарній злочинності, створення умов для ефективного здійснення карально-виправного процесу надають вченим достатні підстави стверджувати, що нормативно-правова база кримінально-виконавчого законодавства практично у всі історичні пері-

оди до сьогодні характеризувалася і характеризується відсутністю певної системності та узгодженості, не відтворювала в повному обсязі результати теоретичних досліджень, не відповідала вимогам практики. Усе вище зазначене, як на наш погляд, стосується передусім законодавчого відтворення прогресивної системи виконання та відбування покарання.

Однією із найбільш застосовуваних у правозастосуванні форм прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі є зміна умов утримання в межах однієї кримінально-виконавчої установи.

Зважаючи на значний обсяг нормативно-правового матеріалу, який доцільно піддати аналізу на предмет системності, узгодженості та доцільності чинних кримінально-виконавчих положень, вважаємо за доцільне визначити межі нашого дослідження окремими питаннями, вирішення яких сприятиме підвищенню ефективності застосування прогресивної системи у правозастосуванні. Зокрема, увага має бути звернена на проблеми змісту та сутності правового стану засуджених, які утримуються в різних дільницях однієї установи, визначення матеріальних та формальних підстав переведення до певної дільниці, на місце та значення її в загальній системі змін умов в межах однієї установи, а відповідно і в прогресивній системі виконання та відбування покарання. Дослідження стосуватиметься лише порядку та умов утримання в різних дільницях дорослих засуджених, оскільки проблема особливостей реалізації прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно неповнолітніх потребує окремого та поглибленого дослідження. До того ж, в даній статті проблеми чинного законодавства розглядатимуться на підставі аналізу змін умов тримання засуджених лише в кримінально-виконавчих установах закритого типу, що виконують покарання у виді позбавлення волі на певний термін.

Так у ч. 1 ст. 94 КВК йдеться про те, що у виховних колоніях створюються дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; соціальної адаптації. У виправних колоніях мінімального і середнього рівня безпеки створюються такі дільниці: карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю; соціальної реабілітації. У виправних колоніях максимального рівня безпеки, відповідно, - карантину, діагностики і розподілу; ресоціалізації; посиленого контролю. Всі дільниці ізолюються одна від одної [3, С. 45-46.]

Відповідно до змісту положень, що містяться у ч. 2 ст. 94 КВК та ст. 95 КВК у дільниці карантину, діагностики і розподілу протягом чотирнадцяти діб тримаються всі новоприбулі до колонії засуджені. Вони мають піддатися: повному медичному обстеженню, - для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань; первинному психолого-педагогічному вивченню – для складання індивідуальної програми соціально-виховної роботи (на підставі врахування кримінологічної, кримінально-правової характеристики) [3, С. 46].

Важливість положень ст. 95 КВК обумовлюється тим, що це єдина норма, яка орієнтує на необхідність приймати час перебування засуджених осіб у дільниці карантину, діагностики та розподілу як потенційна можливість з першого дня перебування засуджених в установах спрямувати їх (їхню свідомість, чуттєву та вольову сфери) на досягнення мети виправлення через пом'якшення умов тримання в ізоляції (на першому етапі відбування

покарання), зміну умов в межах однієї виправної установи, зміну умов відбування покарання шляхом переведення до іншої установи (на різних етапах відбування покарання), через досягнення певного ступеня виправлення як підстави для пом'якшення призначеного судом покарання та умовно-дострокового звільнення (у потенційній перспективі), - в більш оптимальні терміни.

Складання індивідуальної програми соціально-виховної роботи за результатами медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення, на підставі кримінологічної та кримінально-правової характеристики засудженого, по-перше, не має бути формальним. По-друге, - має спиратися на чітко визначену у чинному кримінально-виконавчому законодавстві системі дієвих, взаємопов'язаних заходів стимулювання та кримінально-виконавчого примусу, які і складатимуть зміст та сутність прогресивної системи виконання та відбування покарання. Ця система має містити, з одного боку, перелік взаємопов'язаних, чітко визначених за матеріальними та формальними підставами застосування, системно послідовними за часом перебування засудженої особи в установі, суттєво відмінних за обсягом правообмежень заходів стимулювання сумлінної поведінки засудженого. З іншого боку, - таку ж чітку систему заходів примусу до правослухняної поведінки, через застосування заходів стягнення, які б відчутно погіршували б правовий статус засудженої особи.

Орієнтувати засуджених на те, що ефективність дії прогресивної системи має оцінюватися з урахуванням не лише кримінально-виконавчих, але й кримінально-правових складових, що стосується в першу чергу таких інститутів як заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (пом'якшення призначеного судом покарання), умовно-дострокове звільнення, звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст.ст. 81, 82, 83 КК України)

Особливе значення в процесі виправлення засуджених має їхнє перебування у дільниці ресоціалізації, в якій, відповідно до змісту положень що містяться у ч. 3 ст. 94 КВК та ст. 96 КВК, тримаються засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу та переведені з інших дільниць у порядку, встановленому чинним законодавством. Всі засуджені розподіляються по відділеннях соціально-психологічної служби, локалізуються від інших засуджених відповідно до місця проживання членів відділення [3, С. 46].

Важливість обумовлюється декількома чинниками: в цій дільниці протягом тривалого часу перебуває більшість засуджених; саме в час перебування засуджених в цій дільниці формулюються основи їхньої подальшої поведінки, взаємовідносин із оточуючим середовищем; у психологічному стані та чуттєвій сфері засудженого відтворюється сприйняття перших разових заохочень (або ж, навпаки, - стягнень); здійснюється оцінка досягнень (як з боку адміністрації, так і самого засудженого)

за увесь попередній період перебування в ізоляції тощо.

Відповідно маємо звернути увагу на первинний правовий статус засуджених до позбавлення волі осіб, більшість з яких за тривалістю часу перебувають в дільниці ресоціалізації. Зокрема, у Главі 16 «Режим у колоніях та засоби його забезпечення», враховуючи предмет дослідження, нас цікавлять положення ст. 102 КВК, де йдеться про те, що режим у виправних колоніях, змістом якого є порядок виконання і відбування покарання, має забезпечувати поміж іншого реалізацію прав і законних інтересів засуджених, безпеку засуджених і персоналу, зміну умов тримання засуджених. Ці положення мають сприйматися у широкому розумінні – як забезпечення змін за будь-якої належної (в кращому випадку - сумлінної поведінки) в будь-якій сфері життєдіяльності засудженої особи. Маємо звернути увагу на заходи стимулювання, які можуть застосовуватися з перших днів перебування в ізоляції, спрямовують засудженого до дотримання правислухняної поведінки.

Насамперед це стосується грошей, харчування, побачень, телефонних розмов тощо. Для того, щоб оцінити ступінь відтворення у чинних положеннях кримінально-виконавчого законодавства основних елементів (форм) прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, маємо розглянути правовий статус засуджених в цій частині у ретроспективі, порівнюючи його із попереднім станом.

Ці питання переважно є предметом регулювання Глави 17 «Умови відбування покарання в колоніях». У ст. 108 КВК «Придбання засудженими до позбавлення волі продуктів харчування та предметів першої потреби» визначався і визначається до тепер порядок придбання засудженими до позбавлення волі продуктів харчування і предметів першої потреби.

За попереднім законодавством сума грошей, що має бути заробленою та дозволеною для витрат не була визначеною у цій статті. Уточнюється ця ситуація лише стосовно окремих спеціальних категорій засуджених (особи похилого віку, інваліди, вагітні жінки, жінки, які мають при собі малолітніх дітей, засуджені лікувальних закладів), яким дозволено придбавати продукти харчування та предмети першої потреби на гроші, отриманні за переказами, за рахунок пенсій та іншого доходу (на суму від 60 % до 100 % мінімального розміру заробітної плати). У ч. 4 ст. 108 КВК йшлося про те, що засудженим, які перевиконують норми виробітку або сумлінно виконують встановлені завдання, може бути додатково дозволено витратити на місяць гроші в сумі 30 % мінімального розміру заробітної плати; на важких роботах чи роботах із шкідливими умовами праці – 50 % мінімального розміру заробітної плати. Отже це стосувалося колоній будь-якого виду рівня безпеки та будь-якої дільниці; могло застосовуватися з першого місяця праці на виробничих потужностях установи (чи на інших об'єктах); є разовим заохоченням, яке відповідно до закону залежить лише від ставлення до праці, і не залежить

від ступеня виправлення, загальної поведінки. Спрямування цього заохочення єдине – через інтерес засуджених придбання більше продуктів та предметів першої необхідності в магазинах зацікавити їх (стимулювати їх) до виконання норм виробітку. Проте про загальну поведінку взагалі не йдеться. Отже ступеня виправлення це не стосувалося.

Певне уявлення щодо кількості грошей, які засуджена особа має право витратити, надає комплексний аналіз різних правових норм КВК, які розміщуються в різних главах. На увагу заслуговує зміст ч. 2 ст. 120 КВК «Оплата праці засуджених до позбавлення волі» Глави 18 «Праця засуджених до позбавлення волі», в якій, по-перше, загально було визначено, що у виправних колоніях на особовий рахунок засуджених, які виконують норми виробітку або встановлені завдання і не допускають порушень режиму, зараховується, незалежно від усіх відрахувань, 15 % нарахованого їм місячного заробітку. Інша сума нарахування пов'язується: із віком, станом здоров'я, вагітністю, наявністю малолітніх дітей (пенсійний вік, інвалідність, активна форма туберкульозу, вагітність, наявність дітей у будинку дитини) – до 50 %; з видом установи (виховна колонія, колонія мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання тощо) – до 75.

Тож обмеження були суттєвими. До того ж, попереднє законодавство свідчить на користь тієї думки, що законодавець максимально використовував принцип диференціації та індивідуалізації виконання та відбування покарання починаючи з перших днів перебування засудженого в місцях позбавлення волі. Різні умови відбування покарання з першого дня (вік, стан здоров'я, стан вагітності, наявність малолітньої дитини тощо) та кримінально-виконавчого (ступінь виправлення, термін відбутого строку тощо) характеру.

За чинним законодавством (ст. 108, 120 КВК) гуманізація стосується усіх засуджених: у всіх виправних установах на особовий рахунок засуджених, які залучаються до суспільно корисної оплачуваної праці, незалежно від усіх відрахувань, зараховується не менше 50 % нарахованого місячного заробітку; засудженим, які мають заборгованість за виконавчими документами – не менше 25 % загальної суми заробітку; незалежно від рівня безпеки колонії (мінімального, середнього, максимального) та соціально-демографічних даних засуджені мають право витратити для придбання продуктів харчування і предметів першої необхідності гроші, зароблені у виправній колонії, одержані по переказам, за рахунок пенсії та іншого доходу, без обмеження їх обсягу [3, С. 54, 63].

Слід зазначити, що питання щодо суми грошей, яку засуджені мають право витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої необхідності, регулюється і іншими кримінально-виконавчими нормами. На увагу заслуговують положення ст.ст. 138-140 КВК Глави 20 «Особливості відбування покарання в колоніях різних видів» в яких встановлюється сума грошей, яку засуджені мають право витратити на місяць для

придбання продуктів харчування і предметів першої необхідності, кількість побачень, підстави переведення на поліпшені умови утримання.

Доволі специфічний підхід законодавця в частині визначення базових положень щодо надання побачень засудженим та регулювання особливостей в цьому питанні, зважаючи на різницю в правовому статусі засуджених, які можуть перебувати в різних дільницях однієї установи. Так базові основоположні права засудженого в цій частині розглядалися і розглядаються у Главі 20 «Особливості відбування покарання в колоніях різних видів» у відповідних частинах ст.ст. 138-140 КВК. Вже за попереднім законодавством кількість побачень (яка на перший погляд мала б різнитися залежно від ступеня безпеки установи, в якій перебуває засуджена особа) була однаковою: щомісяця короткострокове (12 на рік) і один раз на три місяці тривале побачення (4 на рік) [2, С. 83-86]

Вважаємо, що рішення законодавця справедливо базувалося на тому, що карає сама ізоляція, отже слід урівняти засуджених в обмеженнях щодо побачень. В цій частині відсутнє орієнтування на дотримання принципу відповідності тяжкості вчиненого злочину та обсягу караючих властивостей покарання, які в найбільшій мірі відтворюються під час його відбування. З іншого боку, саме такий підхід мав посилити стимулююче значення заохочувальних заходів, які мають призводити до суттєвого покращення правового стану засудженої особи. Отже має бути наповнено новим змістом за правообмеженням переведення на поліпшені умови утримання, до дільниць іншого більш пільгового рівня.

Проте законодавець пішов далі, і з точки зору посилення значення такої форми реалізації прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, прийняв більш прогресивне рішення: відтепер різна кількість побачень визначається залежно від того, в якій дільниці виправної установи перебуває засуджений: засудженим, які знаходяться в дільниці посиленого контролю надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на три місяці (4 на рік); засудженим, які знаходяться в дільниці ресоціалізації надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на два місяці (6 на рік); засудженим, які знаходяться в дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації надається короткострокові побачення без обмежень і тривале побачення щомісяця (12 на рік). Вид кримінально-виконавчої установи (рівень безпеки) не має значення [3, С. 74].

Насамкінець, якщо вести розмову про первинний (базовий) рівень правового статусу засудженої особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, маємо підкреслити суттєву гуманізацію в частині інших можливостей та засобів підтримання засудженим зв'язку із зовнішнім світом. Так чинна редакція ст. 110 КВК (порівняно із попередньої) суттєво збільшилася, оскільки докладно регламентується: надання правової допомоги, порядок та кількість побачень; встановлюється порядок не обмеженої можливості використання права на телефонні

розмови (в тому числі у мережах мобільного зв'язку) під контролем адміністрації; надається право користування глобальною мережею Інтернет без обмежень, але під контролем адміністрації і за умови дотримання спеціальних правил тощо [3, С. 55].

Дослідження та співставлення правових положень, в яких відтворюється первинний стан засудженої особи надає нам підстави виокремити деякі проблемні аспекти. Так не зрозумілим є те, чому саме у статті 110 КВК, де розглядаються загальні умови відбування покарання у виді позбавлення волі, надається визначення змісту понять короткострокового та тривалого побачення, їх тривалості та порядку надання з окремими категоріями осіб, про порядок та можливість заміни побачень тощо, - надається розмежувальна кількість побачень відповідно до того, в якій дільниці засуджений перебуває. Ця інформація носить вже не загальний характер (якщо виходити із загального базового правового статусу засудженої особи), а безпосередньо є складовою прогресивної системи відбування покарання і має виокремлюватися у відповідних спеціальних кримінально-виконавчих нормах.

До того ж, саме вивчення та аналіз вище зазначених кримінально-виконавчих правових положень надає підстави ще для одного зауваження, яке стосується юридичної техніки: системності викладення та їхньої редакції. Спостерігається значна кількість повторень положень однакового (тотожного) змісту.

Так прикладами цього є те, що і в ст. ч. 6 ст. 94 КВК, і в ч. 1 ст.99 КВК йдеться про те, що в дільниці соціальної реабілітації тримаються засуджені, які переведені з дільниці ресоціалізації; кримінально-виконавче положення, в якому йдеться про те, що засуджені мають право витратити для придбання продуктів харчування і предметів першої необхідності гроші, зароблені у виправній колонії, одержані по переказам, за рахунок пенсії та іншого доходу, без обмеження їх обсягу, - визначено у чотирьох кримінально-виконавчих нормах: у ст. 108 КВК – загального значення, у ст.ст. 130-170 КВК, що визначають особливості відбування покарання в колоніях різних видів; кримінально-виконавчі положення про кількість побачень в різних дільницях (засудженим, які знаходяться в дільниці посиленого контролю надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на три місяці (4 на рік); засудженим, які знаходяться в дільниці ресоціалізації надається одне короткострокове побачення на місяць і одне тривале побачення на два місяці (6 на рік); засудженим, які знаходяться в дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації надається короткострокові побачення без обмежень і тривале побачення щомісяця (12 на рік), - в тотожній редакції повторюються у ст. 110 та ст.ст. 138-140 КВК.

Як на нашу думку, кримінально-виконавче законодавство потребує вдосконалення в цій частині.

Вище наведені матеріали посилюють значення результатів наукових досліджень у питанні первин-

ного періоду перебування в ізоляції. В даному питанні слід особливу увагу звернути на результати дослідження, які базуються на узагальненні довготривалого практичного досвіду щодо реалізації завдань виконання покарання у виді позбавлення волі. Так маємо надати належне висновкам, яких дійшла В.О. Меркулова, яка проблеми особливостей виправного впливу у первинний період перебування засуджених в ізоляції досліджувала на прикладі функціонування кримінально-виконавчих установ для утримання засуджених жінок. Якщо здійснити комплексний аналіз усіх наукових положень, викладених нею у спеціальному дослідженні з питань особливостей реалізації кримінальної відповідальності, виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі стосовно засуджених жінок, - то маємо виокремити наступні висновки. Зокрема те, що поведінка засуджених у перший період відбування позбавлення волі, а також і надалі багато в чому залежить від ефективності організації індивідуально - виховного впливу на засуджених у цей період. В цей період перебування засуджених у виправній установі починається процес їхньої соціальної адаптації: засвоєння ними порядку й умов відбування покарання (так званих, режимних вимог); входження новоприбулих у сформовані стосунки між засудженими відділення, їхнє пристосування до умов нового соціального середовища, засвоєння нових цілей і ціннісних орієнтацій груп та інших засуджених; зближення з новим соціальним середовищем, або ж, навпаки, його відторгнення тощо. Цей процес є суто диференційованим, що відтворюється у різних видах поведінки засудженої особи: у готовності підпорядкування іншим цінностям та традиціям, або ж у їхньому запереченні та протидії, або ж у байдужості та нейтральності поведінки. Соціальна адаптація може бути серйозно деформована в тому випадку, якщо відносини серед засуджених конфліктні, оточення розбите на кілька суперечних груп, відповідно засуджений стає об'єктом зіткнення їхніх інтересів. Важливим є те, що особливості адаптації засуджених до умов ізоляції залежать в значній мірі від їхніх потреб, інтересів, мотивів, пов'язаних із специфічним соціальним статусом [4, С.179-181].

Ще один напрям дослідження безпосередньо стосується первинного перебування засуджених у місцях позбавлення волі: визначення доцільного обсягу правообмежень на першому етапі перебування засуджених в місцях позбавлення волі. Аналізу піддавалися порядок та умови надання побачень, телефонних розмов, перерахування коштів на особистий рахунок, суми грошей, які засуджений мав право витратити тощо. Зокрема по відношенню до специфічної категорії засуджених - засуджених до реального відбування покарання у виді позбавлення волі жінок доволі тривалий час доводилася необхідність виключення обмежень щодо придбання продуктів харчування та предметів першої необхідності, побачень, в отриманні посилок, передач та бандеролей, телефонних розмов [1, С.133; 4, С.179-181; 6, С. 22 – 26; 5, С. 6.]. Що до речі і було здійснено законодавцем: з 01 січня 2012 року були

зняті обмеження щодо кількості отриманих посилок і передач, телефонних розмов щодо усіх засуджених.

Підсумовуючи зазначене слід підкреслити наступне. Отже нами розглянуті та співставлені правові положення доволі чисельної кількості норм. Зазначене вище свідчить про те, що окремі правові норми (ст.ст. 99-101КВК) містять положення щодо підстав для зміни умов тримання засуджених в умовах ізоляції (як в межах однієї колонії, так і шляхом переведення до установи іншого рівня безпеки), залежно від матеріальних (ступінь виправлення) та формальних (відбуття певного строку) підстав. В інших йдеться про поліпшення умов тримання в місцях позбавлення волі лише на підставі оцінки поведінки та ставлення до праці (ч. 4 ст. 108 КВК). В подальшому, знову ж таки, надається певний перелік заходів заохочення, які змінюють правовий та матеріальний стан засудженої особи на краще (ст. 130 КВК). Проте в цій статті йдеться як про разове покращення стану засудженого на підставі сумлінної поведінки та ставлення до праці, так і про суттєві зміни в його житті – заміну невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням, дострокове звільнення із місць позбавлення волі. У ст.ст. 138-140 КВК йдеться безпосередньо про право засудженої особи на поліпшення умов її тримання в ізоляції за наявності матеріальних (сумлінна поведінка та ставлення до праці) та формальних (відбуття певного строку) підстав. Насамкінець, у ст. 142 КВК визначається право засудженої жінки, яка є вагітною, або має при собі малолітню дитину, на проживання за межами виправної установи, що теж суттєво поліпшує її правовий стан. Тож норми КВК, які визначають підстави та характер змін у правовому статусі засудженої особи в бік його поліпшення, а отже мають розглядатися як такі що стимулюють її позитивну поведінку під час відбування покарання у виді позбавлення волі, - розміщені в досить різних за змістом та сутністю главах кримінально-виконавчого законодавства: Главі 15 «Загальні положення виконання покарання у виді позбавлення волі», Главі 17 «Умови відбування покарання в колоніях», Главі 18 «Праця засуджених до позбавлення волі», Глава 19 «Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі», Глава 20 «Особливості відбування покарання в колоніях різних видів». До того ж, стосовно вагітних жінок та жінок, які мають при собі малолітніх дітей певне поліпшення правового стану передбачене Главою 21 «Особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками і неповнолітніми» (право на сумісне мешкання з дитиною в окремій будівлі, право на проживання за межами виправної установи). Такий підхід на перший погляд є виправданим з точки зору конкретизації сфери кримінально-виконавчих відносин (режим відбування покарання, праця засуджених, виховний вплив, особливості у правовому стані, тощо). Проте підвищення ефективності зазначених заходів стимулювання як таких, що передбачають певні зміни в умовах тримання засудженої особи в ізоляції від

суспільства, є взаємозалежним від чіткості та системності у їх викладенні.

Аналіз змісту та співвідносності зазначених норм КВК надають підстави стверджувати про те, що не існує чіткої системи та взаємозв'язку між відповідними правовими положеннями, що регулюють сферу застосування заходів заохочення. З точки зору системності, взаємообумовленості, послідовності та поступового підвищення вимог щодо поведінки засудженої особи як підстави для застосування різних за характером, обсягом та формальними ознаками змін у правовому статусі засудженої особи на краще, - доцільним є законодавче формулювання відповідних положень не відповідно до конкретної сфери кримінально-виконавчих відносин, а відповідно до етапів (строку) відбування призначеного судом покарання.

Логічним є виокремлення глави, яка б була присвячена порядку застосування прогресивної системи виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі, відтворювала б позитивні та негативні зміни в умовах відбування покарання залежно від відбутого терміну та поведінки засуджених. Але дещо в іншій редакції та певній послідовності мають визначатися всі заходи стимулювання: покращення правового стану будь-якої категорії засуджених, незалежно від терміну відбутого покарання; підстави для застосування разових заходів заохочення; формальні та матеріальні підстави для переведення на поліпшені умови утримання, до інших дільниць в межах однієї колонії, до інших виправних закладів. Насамкінець, формальні та матеріальні підстави заміни покарання на більш м'яке, умовно-дostroково звільнення.

Актуальним є більш чітке визначення поетапної зміни умов тримання, яка буде залежати від поведінки та строку відбутого покарання. Логіка вимагає дещо іншу послідовність викладення кримінально-виконавчих інституцій, змістом яких є зміна у правовому стані засудженої особи. Насамперед визначаються умови для покращення матеріального стану будь-якої категорії засуджених, незалежно від терміну відбутого покарання, підстави для застосування разових заходів заохочення; надалі - формальні та матеріальні підстави для переведення на поліпшені умови утримання, з якими мають бути пов'язані підстави для переведення засуджених до дільниці соціальної реабілітації. Насамкінець, формальні та матеріальні підстави заміни покарання на більш м'яке, умовно-дostroково звільнення.

За змістом та сутністю ст.ст. 94-101 КВК не мають міститися у главі під назвою «Загальні положення виконання покарання у виді позбавлення волі», оскільки їх головною сутністю є саме визначення прогресивної системи виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі.

Законодавче визначення прогресивної системи має посилюватися додатковими положеннями, які розкривають зміст кожного елементу цієї системи. Сьогодні ці положення розкидані по усьому кримінально-виконавчому законодавстві, оскільки на перше місце ставляться дещо інші пріоритети, а не

механізм (засоби) досягнення мети виправлення та ресоціалізації засуджених під час відбування покарання.

Відповідно до чинного законодавства, у дільницях ресоціалізації, посиленого контролю та соціальної реабілітації тримаються як засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, так і переведені з інших дільниць. В даному випадку законодавець не визначає з яких дільниць здійснюється переведення. Розуміння цієї ситуації є можливим лише на підставі комплексного тлумачення різних законодавчих положень, які містяться в різних розділах, главах та статтях кримінально-виконавчого законодавства. До того ж, слід орієнтуватися на поступовість змін умов утримання в ізоляції (у правовому статусі засудженого).

Мають бути сформовані самостійні (самодостатні) за змістом та сутністю статті, положення яких мають стати суттєвою складовою у порядку реалізації такої форми прогресивної системи як зміна умов тримання засуджених в межах однієї колонії. Адже формування правового статусу засуджених, які перебувають у певній конкретній дільниці, залежить від змістовних відмінностей між дільницями за обсягом конкретних правообмежень, які мають суттєве значення для життєдіяльності засудженої особи в умовах ізоляції. Так зокрема, правовий статус засуджених, які перебувають в різних дільницях суттєво відрізняється в частині набуття прав на тривалі побачення, які надаються терміном до трьох діб з правом спільного проживання з близькими родичами, чим особливо опікуються засуджені.

Переведення до дільниці ресоціалізації може відтворювати як факт стимулювання (переведення з дільниці посиленого контролю), так і факт кримінально-виконавчого примусу (переведення з дільниці соціальної реабілітації). Щодо підстав таких переведень слід зазначити наступне. Конкретності в чинному законі стосовно цього ми не отримаємо. Орієнтуючись на зміст різних статей глави ми можемо лише узагальнено та логічно визначитися із тим чи є це переведення заохоченням, чи стягненням (примусовим заходом).

Значне розширення за чинним законодавством соціально корисних зв'язків засуджених (збільшення кількості побачень), надання права на необмежену кількість телефонних розмов, посилок і передач, розширення асортименту продуктів харчування і промислових товарів (білизни, косметики, теплого одягу) у магазинах, збільшення суми грошей, що відраховується на особистий рахунок засудженої особи, зняття обмежень на суму коштів, яку можна витратити на придбання продуктів харчування та предмети першої необхідності, - свідчать про тенденції гуманізації утримання засуджених в місцях позбавлення волі. Проте такому ж інтенсивному реформуванню має підлягати і кримінально-виконавчий інститут переведення на поліпшені умови утримання в частині додаткових прав та врахування законних інтересів засудженої особи.

Література

1. Гритенко О.А. Дисциплінарна практика в жіночих кримінально-виконавчих установах мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання: теоретичні та соціально-правові аспекти: моногр. / О.А. Гритенко, за заг. ред. д.ю.н., проф. В.О. Меркулової. – Одеса: ОДУВС, 2015.- 217 с.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х.: ТОВ «Одісей», 2009.– С. 83-86.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: чинне законодавство зі змінами та

доповн. на 22 серпня 2019 р.: Офіц. тексти. – К.: Алерта, 2019. – 220.

4. Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: монографія. – Вид. 2-е. – Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2003. – 281 с.

5. Примаченко А. Права человека: новые тенденции / А. Примаченко // Зеркало недели. – 2011. – № 8 (5 марта). – С. 6.

6. Трубников В. Гендерные аспекты уголовно-исполнительного права Украины / В. Трубников, А. Яровой // Аспект: Информационный бюллетень. – 2004. – № 2. – С. 22 – 26.

**РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ІНСТИТУТУ ПЕРЕВЕДЕННЯ НА ПОЛІПШЕНІ УМОВИ ТРИМАННЯ В КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ПО ВИКОНАННЮ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ**

Гритенко О.

кандидат юридичних наук

*Одеський державний університет внутрішніх справ,
Одеса, Україна*

**RETROSPECTIVE ANALYSIS OF TENDENCIES OF LEGISLATIVE REGULATION OF THE
INSTITUTE OF IMPROVED CONDITIONS OF DETENTION IN PENITENTIARY INSTITUTIONS
FOR EXECUTION OF PUNISHMENT IN THE FORM OF DEPRIVATION**

Hrytenko O.

candidate of legal sciences

*Odessa State University of Internal Affairs
Odessa, Ukraine*

АНОТАЦІЯ

Ціллю роботи є вивчення законодавчих джерел, які регулювали інститут переведення на поліпшені умови тримання в кримінально-виконавчих установах по виконанню покарання у виді позбавлення волі, а також доктринальні джерела, які висвітлюють проблемні аспекти, які піддавалися аналізу та науковому тлумаченню, тенденції щодо запропонованих напрямків реформування кримінально-виконавчого інституту «поліпшених умов тримання». Визначено, відповідні правові положення, які відтворювали гуманне ставлення законодавця до правового статусу засудженого. Доведено, що позитивним напрямком реформування кримінально-виконавчого законодавства є зокрема реформування виправно-трудового законодавства в частині визначення доцільного обсягу та характеру додаткових прав до їх скорочення. На сьогодні значним проявом гуманізації утримання засуджених в місцях позбавлення волі є розширення за чинним законодавством соціально корисних зв'язків засуджених, даний напрям повинен бути позначений й на реформуванні кримінально-виконавчого інституту переведення на поліпшені умови утримання в частині додаткових прав та врахування законних інтересів засудженої особи.

ABSTRACT

The aim of the paper is to study the legislative sources that regulated the institute of improved conditions of detention in penitentiary institutions for execution of punishment, as well as doctrinal sources that highlight problematic aspects that have been analyzed and scientifically interpreted, tendencies in the proposed areas reforming the penitentiary institute of "improved conditions of detention". Relevant legal provisions were identified, which reproduced the humane attitude of the legislator to the legal status of the convict. It is proved that the positive direction of reforming the criminal-executive legislation is in particular the reform of correctional-labor legislation in terms of determining the appropriate scope and nature of additional rights to reduce them. Today, a significant manifestation of humanization of prison detention is the expansion of socially useful ties of convicts under current legislation, this direction should be marked on the reform of penitentiary institute of improved conditions of detention in terms of additional rights and legitimate interests.

Ключові слова: засудженні, інституту переведення на поліпшені умови, реформування, тримання в кримінально-виконавчих установах, виконання покарання, позбавлення волі на певний строк.

Keywords: conviction, institution of improved conditions, reform, detention in penitentiary institutes, execution of punishment, imprisonment for a definite term.